

Egy énektanár születésnapjára

1. Nyolcvanéves múlt a minap egy jovialis öregúr, aki a budai Csemeki utcában lakik olyas házában, amely engem rég volt, szerény bihari kúriákra emlékeztetett. Zömök termete, fekete arca, patriárkális modora pedig szegény jó anyai nagyapámra, vagy nagyapám valamelyik régi, alsós kártyapartnerére. Szelíd, tiszta és egészséges szemében, romlatlan egészségét szorgalmát és igyekezetét, hosszabb beszélgetésünk alatt nem ült, mint a krónikás, hanem állt vagy sétálgatott. Inkább családjának tagjai beszéltek, ő állva vagy sétálva szerénykedett, s bennem szüntelen olyan benyomást keltett, hogy beillenék bármely Mikszáth-regénybe, korosodó felvidéki gavallérok közé, milyen jól festene valamely régi-régi bihari udvarház tornácán, vagy a filagóriában, amint az örökzöld levelei közt besurranna a nap s arcát a békés pipázás derűjébe vonná.

— Imre bátyám hol született? — hiszen a *nyolcvanadik születésnap* az alkalom, a cím arra, hogy e szerény sorokban bemutassam őt.

— Bács megyében Péterrévén, bölcsésznek készültem, pályámat 1912-ben Szabó Ervin mellett a Fővárosi Könyvtárban kezdtem, később pedig tanítóképzőintézet tanár lettem a turóci Stubnyafürdőn. Stubnyafürdő volt a régi Magyarország leghidegebb pontja. Kilenc hónapig tartott a tél és három hónapig hideg volt.

A régi Magyarország leghidegebb pontjáról indult el a bölcsész dr. Molnár Imre pályája, amelyet azután kettétört, kiforgatott, s merőben más irányba terelt az időknek az a teljessége, amelyet a magyar történelemben 1919 jelentett.

— Az a sajátos eset történt velem, hogy kétszer nyugdíjaztak életemben. A Tanácsköztársaság kinevezett a Markó utcai főreáliskola vezetőjének, a forradalmak bukása után menesztettek és nyugdíjaztak. Másodszor nyolc esztendővel ezelőtt, 72 esztendőskoromban mentem nyugdíjba a budapesti Zeneművészeti Főiskoláról, amelynek 1933 és 1959 közt rendes tanára, majd az énektanszak vezetője és az énektanárképző vezetője voltam.

A nyolcvanéves Molnár Imre nyugalmazott énektanár. Ez a sommás fogalmazás azonban téves. Mert nem közöl az egyéniségből, életpályáról annyit sem, amennyi egy fölviláglantáshoz lenne elég.

Énektanár... és a százezer cédula?

Énektanár... és a majdnem orvosi tudás?

Énektanár... és a hangok sajátos tudománya, az „*eufonetika*”?

2. Nehéz megfogalmazni azt a hivatást, szerepet, amelyet a nyolcvanesztendő öregúr a hazai művelődésben betöltött. Ha szókinésünkben lenne ilyen szó és fogalom: „hangtudomány”, úgy a hangok tudósának nevezném. A fogalom hiányában nem ne-

vezhetem ennek. Ha szerepét megfogalmazni nem lehet is, szeretném e szerep fogalmát legalább megközelíteni.

A nyelv, az élő beszéd, az ének, a hang vált minden törődése, törekvése, munkája lényegévé. Ennek során tizenöt nyelvben szerzett jártasságot — itt jegyzem meg, hogy tizenöt nyelvből több mint háromszáz dal- és áriaszöveget fordított le.

— Hol kezdődött ez a sajátos vonzalom?

— A Bács megyei szülőfalumban négyesztendőskoromban kezdtem el a magyar nyelvű iskolát. Később az alsó iskolát még egyszer elvégeztem szerb nyelven. Szüleim akarták így.

— Milyen magyar nyelven beszéltek Péterrévén?

— Ez a legszebb, legszínesebb magyar nyelv volt, amelyet életemben hallottam.

Gimnazista korában anyanyelvén kívül már tudott szerbül, németül és franciául. Később elsajátított több szláv nyelvet is. Egyik rövid, szűk életrajzából tudom, hogy fiával és bátyjával — már élete érett korában — egy ideig latinul levelezett. Szótár segítségével svédül is fordít, tud angolul, s kora ifjúságában történt, hogy még Szabó Ervin a Fővárosi Könyvtárba frissen érkezett külföldi könyvet adott át neki:

— Allapítsa meg, kérem, milyen nyelvű munka ez.

— Sziú indián — felelte Molnár.

— Ezt honnan tudja?

— A szövegfordításból. De vegyük elő az angol—sziú indián szótárt.

— Ilyen is van? — kérdezte Szabó Ervin.

Teljesen idegen szövegekről tréfásan ezt jegyzi meg: „Az ember addig olvassa, míg meg nem érti”. A kérdéses könyv valóban sziú indián nyelven íródott.

3. Miért közelített meg más nyelveket? Hogy jobban értesse, csinósítsa tulajdon anyanyelvét. A sok-sok említett példa közt egyet idézek:

— Számos nyelvben a szórendnek értelmet eldöntő szerepe van. A mi nyelvünk hangmagassággal közli a dolgok értelmét. Megfigyelte ezt? Például: el-----men-tem, ez egyszerű közlés. El-----men-tem, ez kérdés. El-----men-tem (emelkedő hangsúlyval), ez befejezetlen állítás, amely után még várunk valamit.

Az újságghasábon nem közzölhetek grafikont, és nem jelölhetek hangmagasságot: a példát, úgy, ahogyan Molnár Imre előadta, tökéletesnek tartom.

— Tizenkilenc, az elbocsátás, a nagy cezura után mi történt? — kérdelem.

— Könyvtáros, majd óraadó tapár lettem — 1922-től 1933-ig — a Nemzeti Zenedében, miután kezdettől foglalkoztam zenével.

A régi magyar zene emlékeinek gyűjtéséhez fogott. Kern Auréllal együtt 1925-ben közzétette a *Daloskertet*, a XVII. és a XVIII. század legszépebb magyar dalainak gyűjteményét. A munka később tankönyv lett a Zeneakadémián. Lajtha Lászlóval együtt 1929-ben kiadta a *Játékokorszag* című munkáját. Bevezetett dolgozószobájába, amely egy mély, zárt, de tündöklő barlang sajátos érzetét keltette bennem. Hétezer kötet könyvet őriz benne és a magyar dalok kéziratok, több mint százezer cédulából álló katalógusát, amelyet szöveg szerint, dallamindulások és finálisok szerint rendezett. Lajtha László népdalfeldolgozásai dr. M. I.-nek dedikálva jelentek meg. Molnár Imre előadóművész is; a régi magyar népdalok egy részét hat *His Master's Voice* lemezre énekelte, felesége, a háromszoros Liszt-díjas Hir Sári zongoraművész nő társaságában. Ezek a lemezek napjainkban a régi magyar dalkincs ritkaságai.

Az előadóművészt köszöntöm a nyolcvanadik születésnapon?

Az énektanárt?

A keze alól került ki énekesünk egy része. Talán a java. Gyurkovits Mária, Sándor

Judit, Melis György, Dumst Mária, Fodor János, Udvardy Tibor, Simándy József, a Mozart-énekes Tóth Ernő (Svédország), a salzburgi ünnepi játékok egyik Mozart-énekesnője, Oravetz Edit (Zürich), a tanítványai voltak.

Voltak, s vannak más énektanáraink is. Voltak, s vannak más előadóművészeink. Voltak, s vannak a magyar népdalnak más, sugárzó, szenvedélyes kutatói.

Azt, ami a nyolcvanéves Molnár Imrében egyedülvaló, másutt kell keresni.

Ó végére is egész életében, teljes pályája során, minden törekvésével és tudósi szenvedélyével az élő beszéd, s az ének széphangzását kereste, szorgalmazta, és kutatta.

A széphangzás tudósa lett.

4. A hang élettani rejtélyét, keletkezését, útját kutatta, s egy élet munkája nyomán és árán fogalmazta meg és tárta föl a széphangzás titkát. A pedagógus nyelvészé vált, a nyelvész már-már orvosá, hiszen igen rangos orvosi közösségek előtt tartott előadásokat. Ez a tanár-nyelvész-énekes-„orvos” ajándékozta meg a magyar tudományos világot *Eufonetika* (Zeneműkiadó, 1966) című művével, amely a hang keletkezésének, útjának, s a széphangzásnak, ha szabad azt mondanom, a bibliája.

Élete főművéből néhány fejezetcímét, találmokra kiválasztva, ide iktatok: „A hangkeletkezés gégebeli folyamatának vázlata”, „A hang sorsa a gégen túl”, „A hang útja a fülbe”, „A hang útja az agyban”, „Az alaphangszín kialakulása”, „A széphangzás szempontjainak összefoglaló táblázata”.

Tanított a Színművészeti Főiskolán, a Gyógypedagógiai Főiskolán, eufonetikai rendeléseket vezetett a gégeszeti klinikán, beszédtechnikai előadásokat tartott a Nemzeti Színház művészeinek és a rádió bemondóinak, beszélt orvosok előtt az orvos és az énektanár viszonyáról. A hangszínből állapítja meg, hogy a hang keletkezési folyamatának melyik szakaszán történt a hiba. S az orvos minden esetben ott találta meg a bajt, ahol a hangszín alapján előre sejteni lehetett. A Semmelweis Ünnepi Hét során a nem-orvost egyébként *Kempelen Farkas emlékéremmel* tüntette ki az egyik orvosi, hivatalos néven a *Magyar Fonetikai, Foniátriai és Logopédiai Társaság*.

A hang legmélyére ásott. Ez a pályája. A szép élő beszéd, a szép énekhang: ez a tudománya.

S szerepe művelődésünk történetében? Csak antik, görög példával tudom megmagyarázni. A görög szónok mögött hangsípval — tonarionnal — kezében mindig állt valaki. Ez az árnyék jelezte, hogy a szónok túl magas, vagy túl mély hangon kezdte a szónoklatot. S a síp megütötte a helyes hangmagasságot.

Végül is mit csinált a nagy, dús pálya során Molnár Imre? Megmondta, megtanította, hogy a helyes hang *milyen*.

Ruffy Péter